МИЛАН МИЦИЋ

ЖИВОТ, МЕРЕ И СМРТИ ЈОСЕ МИЦИЋА

1.

Јована Мицића, по црквеном названом Јосиф, а народски Јосо, на острву Елис, приликом уласка у Њујорк и у Америку 6. септембра 1910. године забележили су као човека плавих очију и косе, чврсте браде, са ожиљком на левом образу и двадесет и пет долара у џепу, који је путовао код рођака Василија Дубајића, званог Вајо, у град Ебинг, држава Минесота. Амерички миграциони чиновник Стив Валас убележио га је као емигранта високог 188 сантиметара иако је Јован био десетак сантиметара нижи. Човек поред њега, са завежљајем у руци, који је већ други пут долазио у Америку, шапнуо му је на уво:

„Ово је човек који продужава и скраћује људе. Тебе је продужио."

2.

Јован у ствари није био Јован или прецизније и био је Јован и није био. Једне ноћи, у лето 1910. године, а пред зору, „укра је ћаћи Илији два коња из штале, едног Лиска и другог Путка" и запутио се друмом од Глине ка Петрињи на сајам где се окупљао силан свет из околних села. Лако је на вашару продао коње неком Циганину џамбасу из Светог Ивана Зелине који је причао свима да коње спрема за трке и да ће ови „његови ати за мјесец-два трчати на сајмовима у Вараждину и Загребу". Перо Зинаја из његовог села на Банији одвео га је у гостиону Код златног патка на крају Петриње и Јозо Штајдохар, човек са једним зеленим и једним плавим оком, направио му је пасош на име неког Дубајић Николе.

„Ово је пети Никола Дубајић којег са Баније шаље у Америку. То име и презиме Јози се много свиђа. Ако сретнеш тамо у Америки рођака, прави се да га не познаш", рекао му је Перо.

3.

„Ја ти у Америки начиним неки белај, неки вајт или слично", причао је Јосо Мицић у рову Солунског фронта пријатељу и саборцу из 5. пука Дринске дивизије Милету Петровићу из села Красава код Крупња „а амерички полицаји апсе Николу. А ја слободан ка тица.

Америка ти је чудна земља. Мореш у бувари бити слободан, а вани роб", мудровао је Јован.

4.

„Мене су у Америки скратили јербо сам бијо предуг" причао је у кафани код Исе у селу В. у Банату, где се доселио као добровољац српске војске 1937. године, показујући добро улубљену лобању на левој страни главе. „Одбила ми у руднику Глоуб, у Аризони, нека каменчина, а доктури: скраћуј.

У Америки те могу скраћивати и продужавати по вољи. У Глоубу едном нашем Личанину што је оста брез ноге дали дрвену дуљу петнајест цантима. 'Имам ноге више но што ми треба', говорио је чојек.

Или бијо едан дебели и није мога проћи кроз врата бурта у Вајомингу. Газда салуна му вели: 'Потруди се и отањи.' Онај није скино ни килу, а проша је кроз врата. Трудијо се."

5.

Причају да је Јован живео око сто двадесет година у селу В. у Банату, иако је свима око Божића стално тврдио да има око сто. Зашто није умро попут његових исписника нико није знао, иако се у младости два пута нашао на списку мртвих. Приликом експлозије у поменутом руднику Глоуб у Аризони 7. априла 1913. године и када се топила француска лађа Полинезија 27. јула 1918. године у Средоземном мору близу острва Песко код Малте које није било убележено у поморским картама, али како је тврдио Јосин унук Јосиф острво је нестало током Другог светског рата огорчено на бродове и људе. Име Николе Дубајића, рудара из рудника Глоуб, уредно је уписано као жртва експлозије из 1913. године у документу у Државном архиву у Финиксу, у Аризони. Име Јована Мицића

чува се у Поморском архиву у Тулону, где се води као утопљеник из 1918. године.

6.

Документ у Државном архиву у Финиксу, Аризона је јасан. Он говори о великој експлозији у руднику тог дана, десеторици мртвих рудара чија су тела извучена из јаме и петнаесторици повређених. Међу страдалим је и име Николе Дубајића, са Јовановом годином рођења, 1893, али другим датумом рађања. Јован је знао за петорицу истоименика који су испраћени из фалсификаторске радионице Јозе Штајдохара у Петрињи пут Америке, али да ли је ко отишао под тим именом и његовом годином рођења, то није знао. На питање свог унука Јосифа, рођеног 1965. године, о поменутом случају, Јован Старији му је одговорио:

„Може бити да сам у руднику погино, а може бити и да нисам. Има људи који и после смрти дуго живе."

7.

Јован Мицић укрцан је са множином прездравеле српске војске 26. јула 1918. године у Бизерти на француску лађу Полинезија, која је требало да га одвезе до Солуна. Код Малте брод Полинезија је торпедован и неутврђени број бродолломника је настрадао. Тело извесног Јована Мицића извучено је из мора код обале Малте.

Јоco је свом унуку Јовану рекао да од топљења у Средоземном мору има реуму и осетљивост на влажне дане. („Муче ме крижа и десно колено.") На питање унука 23. новембра 1982. године да ли је тада погинуо, изјавио је:

„Вода је гадна ствар. Ако си дуље у њој вазда кијаш."

8.

На Банији крајем 20. века нико није знао за солунског добровољца Јована Мицића. У дугој избегличкој колони која се ваљала друмовима Босне једино је знала његово име бака Марта рођена 1914. године у Мајском Тртнику код Глине. Међутим, тог августа 1995. године она је о њему ћутала. Проговорила је десетак година касније у малом стану у Београду:

„Јоco је на *Мицића брду* био најбогатији чојек. Има је жену Стоју и троје ђеце. Све је прода рођацима *Пјевцима* и отиша у Војводину, у непознато.

Јосо је бијо чојек улубљене лубање. Бијо је дужи него што треба. У Америки је бијо ђе продужују и скраћују људе. Тамо и дебел чојек може проћи кроз узан пролаз ако се потруди."

9.

Међу путницима лађе Карантанија која је 18. децембра 1914. године испловила из њујоршке луке на редовној бродској линији Њујорк–Напуљ налазимо и име Николе Дубајића. Он је по савету Михајла Пупина, српско- америчког научника, и почасног српског конзула у Њујорку, са неколицином других путника на броду, такође дужих него што треба, био обучен у радничко одело као човек што тражи посао. Море на путу било је мало узбуркано са нешто хладног ветра, али то није спречавало Николу Дубајића да шета по палуби. У Напуљу Никола се искрцао из брода, сео на воз ка Риму и два дана, смештен у хотелу Колосеум, посећивао је римске знаменитости. Потом је са групом добровољаца отишао возом за Торино, а одмах истог дана сео на воз за Бари јер пруге између Напуља и Барија преко Полуострва није било. У хотелу Олимпија у Солуну, где је срео групу српских официра како за столом пију вино, представио се као Јован Мицић са Баније, добровољац српске војске и соко из Кливленда.

10.

Приликом повлачења преко Албаније у зиму 1916. године, док су жвакали парче сировог и смрзнутог коњског меса, Јосо Мицић свом пријатељу и војнику српске војске Милету Петровићу из села Красаве код Крупња говорио је следеће:

„У Америки сједиш у бурту и пијеш пивлин. Има плахта на којој живи људи оде; иду возови, лађе, жемска се смије а не чује се и лади се некаком лепезом. Има едан враг зову га Ћарли Ћампи и много је смијешан. Зајебе свакога који му дође на руку.

Сједим ти ја у бурту у Ћикаги кад уђе Ћарли Ћампи. Уз шанк попије пивлин, удари се у гуицу и оде. Сав нарот у бурту се смије.

Така је та земља Америка."

11.

У петособном стану у Проте Матије Ненадовића бр. 32 у Београду унук Јована Мицића Јосиф Мицић, угледни београдски архитекта, разговарао је 17. октобра 2014. године, уз чашицу шљивовице донесене из Баната, са својим француским колегом Жан Клодом

Лизијеом, који је боравио у Београду на симпозијуму о релативности мере у свету мера који је организовала једна алтернативна фондација из Берлина.

„Деда ми је причао да када су се искрцали из лађа на Крфу, острву које је ваша војска окупирала да привремено удоми изнемоглу нашу војску, да су их француски официри чекали са фото-апаратима.

'Да остане свједочанство како смо грдни', причао ми је деда који је пре албанске голготе мерио деведесет и пет килограма, а после ње марта 1916. године шездесет и пет. Он је, колега, у пар месеци био човек од две мере, уосталом као и цела српска војска. Када су га ваши доктори измерили био је висок 173 саниметара, иако је 1910. године приликом уласка у Америку био висок 188 сантиметара. Видите, колега, мој деда је касније тврдио да Америка продужава а Европа скраћује људе. Или су то можда били само тренуци који имају своју меру."

12.

Само једном, између два светска рата, потражио је Јован Јозу Штајдохара у Петрињи. То је био пролетњи дан 1937. године, када је неповратно пропао у трговини стоком са месницом Гавриловић у том граду. Тада је решио да потражи Јозу у гостиони Код златног патка на периферији Петриње.

Јозо је седео за истим столом као и пре двадесет и седам година. Када га је угледао на вратима оно зелено око му је мало заиграло, док је плаво остало хладно и непомично. „Ти си један од оних Никола Дубајића", обратио му се. „Колко си их посла у Америку?", питао је Јован. „Петнајстак" рече Јозо. „Већина је добро прошла, а како ће проћи даље не знам."

Оне 1941. године Јозо Штајдохар постао је усташа. Кажу да је убијао само оне које је он крстио поменутим именом и презименом за одлазак у Америку а које је могао да пронађе. Распитивао се и за Јована, али је он у јесен 1937. године одмаглио у Банат да спаси главу.

Говоре да је Јозо целе ноћи оним својим зеленим оком частио јелом и пићем своје жртве, а пред зору клао их ножем и оним плавим оком.

Није било лако Јози Штајдохару. Мучио се.

13.

„Деда Јован доселио се у то ново банатско село после пропасти у трговини стоком у јесен 1937. године", причао је Јосиф Мицић

свом француском пријатељу архитекти Лизијеу. „У питању је била кућа која се састојала од собе, кухиње и оставе где је већ живела породица Узелац из Лике којој је деда дао кров над главом док не направе кућу. На малом простору живело је једанаест чланова две породице. Ту долазимо до релативности сваке мере, драги колега. Деда је за себе у тој кући био мали, никад мањи, а у очима мога оца и друге деце био је огроман. Зато је ретко боравио у кући, излазио је у двориште да дође до своје праве мере јер се у тескоби куће осећао скраћен. Да ли му је то успевало не знам, али знам на том примеру да човек у једном трену може поседовати две мере, као што може бити цео живот и жив и мртав, ни жив ни мртав, као што је био мој деда који је у младости два пута формално преминуо."

14.

Још и пре него што је био уписан, Јован је утекао из теке Јозе Штајдохара и тако пропустио прилику да трећи пут , можда сад и стварно, умре. Ипак, његово име налазило се на списку будућих покојника који су припремиле глинске и петрињске усташе и послале у Загреб, али на том списку то име није добило *крижић* већ је остало неубележено у три рубрике: убијен, протеран у Србију, покатоличен. Јозо Штајдохар пажљиво је пратио своје жртве и скраћивао их толико да буду краћи од њега. Мислио је: ако им је даровао нови амерички живот, има право на њега. Није било лако Јози Штајдохару. Мучио се.

За то време у Банату Јован је продао своја четири јутра земље близу села Ц. Немцу који се звао Франц Јозеф и који је све њиве поштено платио. „Због свог имена и презимена све преко мере плаћам", пожалио му се Шваба. Када је Франц у јесен 1944. године од нових власти отеран у логор у селу Молину, баш као и други Немци, Јовану је враћена земља „отуђена под притиском окупаторских власти".

За новац од трговине Јован је 1942. године купио кућу у суседној улици, Зетској бр. 19, баш поред куће свог земљака и пријатеља Миле Коварбашића, чији је један рођак 1883. године у Грацу поред свог презимена додао *фон*, а који је радио с њим у руднику Глуоб у Аризони, у којем је приликом експлозије остао жив за разлику од Јована.

Миле је са тајанственим смешком на левом брку причао у селу В. да му је „незгода да пије с Јосом јер упокојеник не мере да се напије". Опште је била позната ствар у селу да Јован Мицић, на Баније зван Јосо а у Банату Јоцо (*чика-Јоцо, дега-Јоцо*), ракију пије из велике чаше, односно чаше од два деци.

15.

„Мој отац Остоја", причао је архитекти Лизијеу 2014. године Јосиф Мицић у Београду, „по рату 1945. године прикључио се комунистима. Деда Јован га је мрко гледао, али овај није хтео за оца ни да чује ('ћаћу не слуша')".

'Матори треба тебе у бувару', говорио је. 'А што би те ја слушо кад си ти већ дупло мртав тако сви у селу веле.'

'Не бенави', одговарао би му деда Јован. 'Кад твоји комунци издају ћагу о томе прихватам. Али на партијском састанку њесу још одлучили да сам крепо. Кад стигне одлука написмено крепаћу с милином.'

Године 1948. деда Јован отерао је оца у војску да га сачува од прогона по питању Информбироа. 'Склањај се тамо и шути. Велим ти ја да је Америка боља. Јеси ли ти чуо да је неки оће добијо пакет из Русије?'

'Ко овије данаске је метер. Како ти узму меру тако ти је', говорио је. 'А биће и задуго.'

Касније, када се Титова Југославија седамдесетих година 20. века развијала:

'Да је сву продаш неби има сваком Кинезу по ракију платити.'"

16.

(„Питао ме је: 'Тко ме убија?' Убио сам га из *браунинīа* са два хица у главу, испод храста на ивици поља.

Пред смрт је мрмљао нешто о пасошима, Америци. Имао је једно зелено и једно плаво око. У зеленом сам видео живот, а у плавом смрт", причао је негдашњи партизан Никола Дубајић. То је било у Тезену, у Словенији, 19. маја 1945. године (Из интервјуа Николе Дубајића београдском листу *Сīудентīски свеīī*, 12. децембар 1989. године)).

17.

„Јован никада више није отишао из Баната на Банију" причао је његов унук. „Из села Мајског Тртника долазио је његов рођак Стеван, којем је продао имање и кућу, са ранцем на леђима у којем се налазила ракија са *Мицића брда*, крушке и велика и укусна банијска кобасица.

Деда Јован, како је старио, ретко је помињао прећашњи живот, као да је из њега истребио све призоре и као да је све кораке из прошлости предао непамћењу. 'То је било и прошло', говорио је,

’и не враћа се. Како човек стари тако га живот скраћива и тањи и он на себи носи измишљене, непостојеће ожиљке. Да ли је човек више пута умро или није ни живио то се оних потоњих не тиче.’

’Ђеде’, питао сам га у лето 1969. године, ’јесу ли Американци заиста отишли на месец?’ ’Кат су могли живе људе, возове и лађе турити на плахту, море да су и то тако начинили”, рекао је. Ипак, гледао је пут месеца, а поготово када је био округао и велик.

Последњих година живота провео је не препознајући нас, лебдећи као у неком сну и пропадању у привид. Понекад је прао у себи нама невидљива шушкања и помињао Америку, рудник Глоуб, експлозију, лађу и море и како се дави, и како су пахуље дивно уклопљене на небу биле док је прелазио Албанију. Једном је, у парченцету измаглице, поменуо Николу Дубајића и Јозу Штајдохара и никад више.

Умро је када је напунио сто година, 12. фебруара 1993. године, у селу В, у Банату. Рекао је:

’Дебел човек море проћи кроз узан пролаз ако се потруди.’”